

### A hivatalos érintkezés nyelve Magyarországon a XVII. században\*

A magyar nyelv és a magyar nyelvű írásbeliség, amely a Mohács előtti korszakban úgy is lassabban fejlődött a más európai nemzeti nyelvekhez képest, a Habsburgok magyar trónra jutása után még nehezebb helyzetbe került. Talán nem is annyira azért, mert a Habsburgok idegenek voltak Magyarországon – hiszen idegen királyokból Magyarországnak a középkorban sem kevés jutott –, hanem azért, mert éppen ebben a korszakban Európa-szerte a nemzetállamok, a nemzetek nyomultak előre, és ezzel együtt hivatali téren a nemzeti nyelvek is. A Habsburgok nem tudtak magyarul, a magyarok németül, talán mindkét fél különböző okok miatt hosszú ideig nem is nagyon szorgalmazta a másik nyelv elsajátítását. Így előtérbe került a latin.

Kis tanulmányomban a nyelv használatának csak egy hivatalos területét szeretném felvetni, mégpedig az országgyűlésekét. Ez a téma (a kora újkori országgyűlések általános történetével együtt)<sup>1</sup> még mindig elhanyagolt terület a történetírásban.<sup>2</sup> Nem könnyű feladat, mert a kortársak talán nem látták a hivatalos nyelvhasználat különlegességét, és emiatt nem emelték ki ezeket a kérdéseket – még azok sem, akik személyesen tevékenykedtek az országgyűléseken, sőt leírták azokat. Az országgyűlések munkanyelve a latin volt. De mit jelentett ez?

Elsősorban, milyenek voltak a központi hatalom és az „ország” (azaz az országgyűlésen képviselt nemesség) közötti érintkezési lehetőségek a nyelv szempontjából? Hogyan érintkezett egymással egyfelől a király és az udvar, másfelől az országgyűlés? Ezen a téren az állami szerződést, a protokollt, amelyben a magyar államiság érvényesült, el kell választani a mindennapi ügyintézésétől.

Az országgyűlések nem számítottak Magyarország belső ügyének. Az előkészítés Bécsben kezdődött: sűrű tanácskozások folytak az udvar (Titkos Tanács, Udvari Kamara, Hadi Tanács stb.) és a magyar állam és egyház főméltóságai, a Magyar Kamarával, a magyar tanácsosokkal stb. E tanácskozások eredményei a királyi előterjesztések (propositiones) voltak, amelyek a közeledő országgyűlésen tárgyalandó kérdéseket tartalmazták. Természetesen latin nyelven. Latinul írták a királyi kancelláriában a meghívóleveleket (litterae regales) a mánásoknak, a megyéknek, a városoknak, az egyházi intézményeknek. A latin nyelvű megbízóleveleket (credentiales) a követek átadták a nádornak vagy a személynöknek, amikor az országgyűlésre érkeztek. A királyi előterjesztések latin szövegét a király az országgyűlés résztvevői előtt ünnepélyesen átadta a főkancellárnak, a nádor felolvasta azokat az országgyűlésnek, a szöveget átírták. Utána kemény, több hónapos munka alatt sorban következtek az ország sérelmei (gravamina), az ország többször előadott véleménye (opinio) a királyi előterjesztésre, és erre szintén a többször megfogalmazott királyi válaszok (benigna resolutio) – ezek száma egy országgyűlésen is tucatnyi volt. Végül jöttek az országgyűlés törvényei (articuli), amelyeket az alsótábla által választott

\* A tanulmány a Domus Hungarica Alapítvány támogatásával készült, előadásként hangzott el a VII. Hungarológiai Kongresszuson, 2011-ben Kolozsváron.

<sup>1</sup> Az országgyűlések történetének kutatása csak az utolsó években indult el Magyarországon. A teljesség igénye nélkül: Jean BÉRENGER, KECSKEMÉTI Károly, *Országgyűlés és parlamenti élet Magyarországon 1608–1918*, Bp., Napvilág, 2008; SZIJÁRTÓ M. István, *A Diéta: A magyar rendek és az országgyűlés 1708–1792*, Keszthely, Balaton Akadémia, 2010; *Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon a kezdetektől 1918-ig*, szerk. DOBSZAY Tamás és mások, Bp., Országgyűlés Hivatala, 2013; *Egy új együttműködés kezdete: Az 1622. évi soproni koronázó országgyűlés*, szerk. DOMINKOVITS Péter, KATONA Csaba, Sopron–Bp., MNL Győr-Moson-Sopron megye Soproni Levéltára, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2014; PÁLFFY Géza, *A Szent Korona Sopronban: Nemzeti kincsünk soproni emlékhelyei*, Sopron–Bp., MNL Győr-Moson-Sopron megye Soproni Levéltára, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2014; Tatjana GUSZAROVA, *A 17. századi magyar országgyűlések résztvevői*, Levéltári Közlemények, 76(2005), II, 93–148.

<sup>2</sup> Az országgyűlésekre vonatkozóan a nyelvhasználat kérdését a mai napig csak néhány kutató érintette: FERDINANDY Geyza, *A magyar nyelv szerepe a múlt idők országgyűlésein*, Budapesti Szemle (1894), 254–272; KÉRÉSZY Zoltán, *Országgyűléseink tanácskozási módja: (Jogtörténeti tanulmány)*, Kassa, 1906; SZIJÁRTÓ M., i. m., 132–136.

bizottság állított össze, és amelyek megfogalmazásait nemegyszer változtatta meg a bécsi kancellária és az országgyűlés.

Így, a külső kapcsolatok (vagyis a dinasztia és az udvari intézmények közötti kapcsolatok) szintjén az írásbeli ügyintézés az országgyűlésen kizárólag latin nyelven történt. Világos, hogy ezen a szinten a szóbeli érintkezés nem lehetett más, mint latin nyelvű. A magyar országgyűléseken mindig több külföldi megfigyelőt láthattunk a vendégek között. A királlyal együtt nem ritkán nemcsak a családtagjai jöttek, hanem a császári udvar főméltóságai, azok között a Titkos Tanács tagjai, sőt nem ritkán elnökei is, például Trautmannsdorf, Puchaim (1637/1638),<sup>3</sup> Kurz (1642),<sup>4</sup> Pricklmayer, Khevenhüller (1646/1647).<sup>5</sup> A király távollétékor ők képviselték az uralkodót, ők tárgyaltak a rendekkel. Vajon milyen nyelven folytak ezek az ülések? Biztos, hogy nem magyarul.

Mégis voltak bizonyos kivételek, amikor magyar szó is elhangzott a király előtt. Az országgyűlések fontos része volt a király érkezése és fogadása. Az országgyűlések naplóírói megörökítették ezt a szertartást, bár nem egyformán, hanem egymástól eltérően, kihagyva egyes mozzanatokat. A magyar rendek többször üdvözlötték a királyt: a határon, az országgyűlés színhelye előtt és a királyi rezidenciában. Ez a főkancellár és a kancellár feladata volt, akik a rendek nevében magyarul, ékes beszéddel (*hungarice eleganter salutavit, oratiuncula brevi Ungarico [...]* concepta, cancellarius urammal peroraltatott magyarul) fordultak a királyhoz.<sup>6</sup> De az ilyen alkalom nagyon ritka eset volt a király és az ország közötti érintkezésben. Mivel a királyok nem értették a magyar szót, a beszédet lefordították nekik. A királyok válaszul latin nyelvű beszéddel léptek fel (*latina oratione habita*), szavaikat magyarra fordították. Tolmacsként a források szerint a kancellárok szerepeltek. Ezek után az ország nevében a királynak hálát már latinul a főkancellár mondott, és a szavait szintén magyarra fordították.<sup>7</sup> Ezt a rendet már I. Ferdinánd koronázása országgyűlésén látjuk, és ezt követték később is. Nem lehet biztosan tudni, eltértek-e ettől a gyakorlattól a különböző országgyűlések, mert – ahogy már megjegyeztem – a források nem követik szigorúan a témát. Néha megemlítik, hogy a főkancellár a király előtt latin beszéddel a rendekhez fordult, és röviden jellemezte az ország helyzetét és az országgyűlésre váró feladatokat.<sup>8</sup> Ez szabály volt vagy kivétel? Vagy például, ha az egyik országgyűlés naplóírója kihagyja a magyar beszédeket, ez mit jelent: egy bonyolult, valóságos helyzetet, vagy csak a szerző emlékezetének sajátságát?

A nyelvek ilyen használatának a királyi fogadás szertartásában az országgyűlés alatt kettős jelentősége volt. Egyrészt segítségül szolgálhatott azoknak az országgyűlési követeknek, akik nem tudtak latinul. Másrészt – és ezt sokkal fontosabbnak tartom a XVI–XVII. században – a magyar nyelv ebben a szertartásban a magyar államiság jelképe volt, ugyanúgy, mint például a magyar zászlók és szőnyegek II. Mátyás magyar koronázásának idején.<sup>9</sup> Ugyanúgy értelmezhetjük a koronázásoknak azt a jelenetét, amikor a királyválasztásokon a nádor által a rendeknek magyarul, háromszor feltett kérdésre: „Akarjátok-e az illetőt királyotokul?“, a rendek háromszor

<sup>3</sup> BERÉNYI György *naplója az 1634/5-ik soproni és az 1637/8-ik évi pozsonyi országgyűlésekről*, kiad. KOMÁROMY András, Történelmi Tár (1885), 133.

<sup>4</sup> SZEMERE Pál *abauji és sárosi követ naplója az 1642. évi országgyűlésről: Az 1642. évi meghíúsult országgyűlés időszaka (1640 december–1643 március)*, szerk. HAJNAL István, Bp., 1930 (a továbbiakban: SZEMERE 1642), MNL OL N 114, DD, II: Pauli de Szemere Diarium Diaetae Poseniensis a die 20. Januarii usque diem 20. Junii A 1649. deductum (a továbbiakban: SZEMERE 1649), s. p., die 24. Martii.

<sup>5</sup> MNL OL N 114, DD, II: Diarium Diaetae Poseniensis anni 1647 ... PETRI SZIRMAY Abligati Comitatus Zempliniensis (a továbbiakban: SZIRMAY 1646/47), s. p., die 1. Octobris.

<sup>6</sup> SZIRMAY 1646/1647, s. p., die 22. Septembris.

<sup>7</sup> BERÉNYI 1634/1635, 118; MNL OL N 114, DD, I: Georgii BARNA et Pauli DE ZEMERE Diarium Diaetae Poseniensis a die 6. Novembris A. 1637 usque ad 7. Septembris A. 1638 deductum (továbbiakban SZEMERE 1637/1638), s. p., die 1. Decembris; SZEMERE 1649, s. p., die 23. Martii.

<sup>8</sup> SZIRMAY 1646/1647, s. p., die 22. Septembris.

<sup>9</sup> BARTONIEK Emma, *A magyar királykoronázások története*, Bp., A Magyar Történelmi Társulat kiadása, 1987, 2 (Az Akadémiai Kiadó reprint sorozata), 139.

felkiáltottak magyarul: „Akarjuk!”<sup>10</sup> (Most kihagyom ennek a szertartásnak egyéb jelentőségét). De ezzel be is fejeződött a magyar nyelv szereplése a Habsburg királyok és a magyar rendek közötti érintkezésben. A Habsburg királyok nem beszéltek magyarul. De az ország előtt nem szólhattak németül sem. Így a latin nyelv lett az egyetlen lehetőség a hatalom és az ország közötti dialógusban. Ha az országgyűlés alatt a rendek követeket küldtek a királyhoz – ez nagyon gyakran történt –, latinul beszéltek: a követek is, a király is.<sup>11</sup>

Nem volt ilyen egyértelmű a helyzet az országgyűlésben. A magyar főhatóságok (a nádor vagy a főkancellár) általában írott latin szövegekkel fordultak a rendekhez az országgyűlés előtt és alatt. Az írásbeli érintkezés a felső- és az alsóház között latin nyelven zajlott. A szóbeli tárgyalások közöttük és a táblákon belül inkább magyar nyelven folyt, nem beszélve a magánjellegű gyűlésekről a követek szállásain. Az országgyűlési naplóiírók közül, például Szemere Pál, aki kizárólag latinul írta naplóit, néha átugrott a magyar nyelvre. Ez akkor történt, amikor a felső- és az alsóházban a katolikusok és a protestánsok között lezajlott vitákról szólt, és elmondta mindkét oldal javaslatait és az ellenvetéseket; vagy amikor leírta a nádornak a makacs protestánsokhoz intézett indulatos, haragos szavait, fenyegetéseit, feltételeit.<sup>12</sup> Amikor Szemere a fórumon uralkodó hangulatokat akarta jobban éreztetni, akkor áttért az anyanyelvre. Nem lehet kizárni azt sem, hogy – legalább néha – a rendek előbb magyarul állították össze javaslataikat, sérelmeiket, és csak utána fordították latinra. Klobusiczky András, II. Rákóczi György követe az 1655. évi országgyűlésről azt írja patrónusának, hogy küldi neki a katolikusok és a protestánsok sérelmeit: „most íratom le deákul az mienket”.<sup>13</sup>

Az országgyűlési követek kapcsolata az őket küldő megyékkel a nyelv szempontjából is vegyes volt: a követutasításokat a megyei közgyűlések egyaránt latinul és magyarul állították össze.<sup>14</sup> Ugyanezt láthatjuk a megye és a követek közötti levelezésben, a követek beszámolóiban.<sup>15</sup> Mégis, ezen a téren nem kevésbé különböztek egymástól a Magyar Királyság részei. (Egyébként ez egy külön téma lehet a kutatás számára.)<sup>16</sup>

A latin nyelv elterjedésének a XVI. század második felében és a XVII. században a hivatalos érintkezés mezején (így az országgyűléseken is) több körülmény kedvezett. Elsősorban az, hogy lényegesen megváltozott az országgyűlés résztvevőinek összetétele. A XV–XVI. század elején a törvények érzékeny anyagi büntetés terhe alatt (egyébként ezek az előírások távol álltak a valóságtól) előírták a nemesek tömeges jelenlétét az országgyűléseken.<sup>17</sup> Viszont a követek tömegei nemhogy latinul nem tudtak, nagyrészt jobbra analfabéták voltak. A XVI. század második felétől kezdve változott a helyzet. A tömeges megjelenés elve helyét a képviselő, a követküldés foglalta el (az alsótáblán). A megyék, a városok, az egyházi testületek kiválasztott követeket, képviselőket küldtek az országgyűlésekre: két személyt – általában a helyi elithez tartozókat, akik leggyakrabban a megyei vagy a városi önkormányzati tisztikar tagjai voltak: alispánok, szolgabírák, jegyzők, ritkábban esküdtek. Ezek a személyek nemcsak a legjobban tájékozottak voltak a helyi ügyekben és azokat sorra hozták az országgyűlésre (emiatt Esterházy Miklós nádor ellenezte is az alispánok és megyei jegyzők részvételét az országgyűléseken).<sup>18</sup> Azonkívül

<sup>10</sup> FRAKNÓI Vilmos, *A magyar királyválasztások története*, szerk. BÁRÁNY Attila, Máriabesnyő–Gödöllő, Attraktor, 2005 (Historia incognita: az elfeledett magyar társadalomtudományok tára: 1. sorozat: történettudomány, 14), 158.

<sup>11</sup> BERÉNYI 1637/38, 127, 137.l.

<sup>12</sup> SZEMERE 1637/1638, die 14. Decembris, 12. Januarii, 15. Januarii.

<sup>13</sup> PETTKŐ Béla, *Az 1655-iki Pozsonyi országgyűlés történetéhez*, Történelmi Tár (1891), 172.

<sup>14</sup> MNL BAZ lt., Borsod, Borsod vármegye közgyűlések jegyzőkönyvei, 7. köt., fol. 240–254.

<sup>15</sup> Így Barna György, Borsod megye követe az 1646/47. évi országgyűlésen csak magyarul levelezett a megyével (MNL BAZ lt. Borsod, Acta politica IV ( 501/16. Mat. V. Fs. I, 199 stb.).

<sup>16</sup> A kutatások legfrissebb eredményei az utolsó évtizedben: DOMINKOVITS Péter, *A 17. századi nyugat-dunántúli magyar nyelvű mezővárosi hivatali írásbeliség (Szombathely) = Forráskutatás, forráskiadás, tudománytörténet*, szerk. KOROMPAY Klára, TERBE Erika és mások, Bp., Magyar Nyelvtudományi Társaság, 2009, 81–90; KENYERES István, *Magyar nyelvű források a 16–17. századi kamarai levéltárakban*, Uo., 100–108.

<sup>17</sup> CJH 1000–1526. évi törvénycikkek, magy., utalás. MÁRKUS Dezső, Bp., Franklin-Társulat, 1899, 578 (1495. évi tc.).

<sup>18</sup> SALAMON Ferenc, *Rendi országgyűléseink jellemzéséhez* = S. F., *Kisebbségi történelmi dolgozatai*, Bp., Ráth, 1889 (A magyar nemzet családi könyvtára, 67), 402–405.

ők a helyi művelt, iskolázottnak mondható réteget képezték. Számukra a latin nyelv tudása kötelező volt. Ezt számukra az iskola (kollégium) adta, amelyben az oktatás éppen a latin nyelvre épült.<sup>19</sup> Az iskolázottság lehetőséget adott a társadalmi előrelépésre, amit segítettek a tisztségek a megyei és a városi önkormányzatban, az állami apparátusban az országgyűléseken való részvételre. Gyakran ez a három tényező egybeesett. A letehetségesebb és legaktívabb országgyűlési követekből különböző bizottságok alakultak meg: azok, amelyek a királyhoz mentek, amelyek az ország sérelmeit állították össze, amelyek a törvényeket fogalmazták, amelyek nap mint nap összekötötték a felső- és az alsóház munkáját.

Ilyenekhez tartozott Barna György, aki mint Nógrád megyei jegyző kezdte a pályáját. 1626-ban Alaghy Menyhért országbíróhoz került titkárként, az 1630–1650-es években ő lett az egyik leghíresebb országgyűlési politikus: többször is képviselte Abaúj megyét és az erdélyi fejedelmet.<sup>20</sup> Hírnevet szerzett magának mint remek szónok, ezért többször megbízták a latin beszéd elkészítésében a királyhoz indított követségekben.<sup>21</sup> 1647-ben már országbírói ítélőmesterként említik a források.<sup>22</sup> Egy másik ragyogó példa Berényi György: a kiváló képességű, magas műveltségű, köznemesi családból származó ifjú katonai szolgálattal kezdte pályáját, az 1630-as, 1640-es években Nyitra megye követeként tevékenykedett az országgyűléseken (1634, 1637/8, 1642), közben Nyitra megye alispánjának választották, egy ideig I. Rákóczi György szolgálatában állt. Ami nem gyakori eset, érdemeiért báróságot kapott I. Lipóttól.<sup>23</sup> Nem lehet kihagyni ebből a listából Aszalay Istvánt sem. Pályafutását Esterházy Miklós familiárisaként kezdte, támogatásával tanult külföldön és haladt előre a hivatalban. Több éven keresztül Esterházy mellett végzett titkári munkát, közben – Esterházy nádorsága alatt – néhány évig a nádor ítélőmestere is volt. Egy ideig dolgozott Cziráky Moyses személynök bírósági apparátusában. 1645-ben Draskovich János nádor ítélőmestere lett. Később (1650-től 1657. évi haláláig) a Magyar Kamara tanácsosának tisztségét vállalta el.<sup>24</sup> Az országgyűléseken, nemcsak mint Esterházy titkára és nádori ítélőmestere szerepelt, hanem mint követ is.<sup>25</sup> Kiváló jogász volt, szerzője egy jogi tanulmánynak is.<sup>26</sup> Az egyik legérdekesebb figura az országgyűléseken viszont Szemere Pál volt, aki 1625-től 1649-ig egyetlen országgyűlésből sem maradt ki. Minden diaetáról latin nyelvű naplót vezetett. Három megyének – Bars, Abaúj, Sáros – és a jászói konventnek is jegyzője volt, Abaúj megyének alispánja, I. Rákóczi György követe, a királyi tábla ülnöke, és végül a Szepesi Kamara tanácsosa.<sup>27</sup>

<sup>19</sup> Szemere Pál az egyik naplójában büszkén megemlíti, hogy mikor hazatért az 1646. évi országgyűlés befejezése után, birtoka határán a 12 éves kislány az apja elé ment, és egy szép latin beszéddel üdvözölte őt (MNL OL N 114, DD, II: Georgii Barnaet Pauli de Zemere Comitatus Abaujvariensis Ablegatorum Diarium rerum gestarum tempore Diaetae Poseniensis Anno 1646 celebrata a die 23. Augusti 1646 usque ad diem 3. Julii Anni 1647 per Paulum Zemere deductum (a továbbiakban: SZEMERE 1646/47), fol. 200.

<sup>20</sup> NAGY Iván, *Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal*, Pest, Beimel és Kozma Vazulnál, 1857, I, 202.

<sup>21</sup> *Abauívármegye monográfiája*, szerk. KORPONAY János, Kassa, Kosch és Scharp, 1878, II, 168.

<sup>22</sup> SZEMERE 1646/47, die 23. Januarii.

<sup>23</sup> Lásd Tatjana GUSZAROVA, „A nagy réghy dicsiretes magyar győkérből ky nőtt szép ágh...”: Berényi György báróságára írt Gratuláció = *A történettudomány szolgálatában: Tanulmányok a 70 éves Gecsényi Lajos tiszteletére*, szerk. BARÁTH Magdolna, MOLNÁR Antal, Bp.–Győr, Magyar Országos Levéltár, Győr-Moson-Sopron megye Győri Levéltára, 2012, 149–165.

<sup>24</sup> Aszalay életútját alaposan csak Csizi István kutatta, aki megjelentette naplóját: (CSIZI István, *Egy nagyívű hivatali karrier kezdetei a XVII. századi királyi Magyarországon: Aszalay István naplója (1624–1631)*, Fons, 2005, 2. sz., 163–255.

<sup>25</sup> SZEMERE 1637/1638, s. p., 15. Januarii; SZEMERE 1642, 426; BAZ lt., Borsod, Acta politica IV (501/16. Mat. V. Fs. I. 198).

<sup>26</sup> Aszalayról mint jogászlól T. П. ГУСАРОВА, «Трипартиум» Иштвана Вербеци глазами венгерского юриста 1-ой половины XVII в. Иштвана Асалая = *Право в средневековом мире*, под ред. И. И. ВАРЬЯШ и Г. А. ПОПОВОЙ, Москва, ИВИ РАН, 2007, 255–271.

<sup>27</sup> Az egyetlen magyar nyelvű tanulmány a Szemere nemzetségről csak futólag érinti Szemere Pál személyét: Szemere: *Huba vére*, összeáll. ZARÁNDY A. Gáspár, Bp., Hornyánszky, 1910; közelebbi Szemere Pálról T. П. ГУСАРОВА, *Непридуманная жизнь комитатского нотариуса XVII в. интерьере эпохи = Искусство и культура Европы эпохи Возрождения и раннего нового времени*: (Сборник трудов в честь Всеволода Матвеевича Володарского), Отв. ред. О. Ф. КУДРЯВЦЕВ, Москва–Санкт-Петербург, Центр гуманитарных инициатив, 2016 (Серия «Humanitas»), 205–221.

Ettől a gárdától egy kicsit külön állt a horvát származású híres jogász, Kitionich János, aki 1608-ban a horvát tábor követeként került a pozsonyi országgyűlésre. Grazban tanult és ott szerezte doktori címét, ügyvéd lett, a győri püspök szombathelyi várának várnagyaként szerzett magának tekintélyt, és aktív szerepet játszott Vas megye nemesi társadalmában. Ez idő alatt Kitionich sikeresen védte Varasd szabadságait és jogait a mindenható Erdődy Tamás (Varasd megye örökös főispánja és Horvátország bánja) ellen. Ezek után Varasd megjutalmazta Kitionichot a város polgárságával és egy telkes házzal. A bécsi béke előkészítésében is részt vett és jelen volt a béke aláírásánál. Ezek után, miután még továbbra is képviselte Horvátországot a magyar országgyűlésben, karrierje felfelé ívelt, amit megkoronázott királyi jogügyigazgatói és korona ügyészi (causarum regalium director et coronae fiscalis) kinevezése.<sup>28</sup> Talán jól tudott magyarul, mert magyar környezetben nőtt fel és tevékenykedett, de feltételezem, hogy számára, mint a többnyelvű birodalom összekötője számára, a latin nyelv volt a legfontosabb.

Ezt a listát vég nélkül lehetne folytatni, de már ezekből a konkrét példákból is jobban lehet látni, kik formálták annak idején az országgyűlés életét. Visszatérek a nyelvhez. Ezeknek a felsorolt politikusoknak a latin nyelv, mondhatom, egy másik anyanyelv is lehetett. Annyira jól és szabadon érezték magukat ebben a nyelvben, mint hal a vízben. Szemere Pál megyei jegyzőként több éven keresztül a megyei közgyűlés jegyzőkönyveit vezette – mindig latinul. Az általa vezetett Abaúj megyei jegyzőkönyvekben egy helyen, ami magyarul van írva, a következő megjegyzés áll: *notario absente*.<sup>29</sup> Úgy értelmezem, hogy Szemere távollétében egy másik jegyző vezette a protokollumot – és valamilyen ok miatt magyarul. Az országgyűlésekről írt naplói mind latin nyelvűek, csak ritkán tért el tőle – ha citált, akkor magyarul tette. Senki nem kényszerítette őt, írhatott magyarul is, mint Berényi György. Kényelmesebb volt a latin nyelvet használni azért is, mert az országgyűlési résztvevők között sokan dolgoztak jogi téren és jogot tanultak. A magyar nyelv a jogtudomány szempontjából abban a korszakban még nem érte el a latin nyelv színvonalát.

Így a XVII. századi Magyarországon a latin nyelvnek a hivatalos érintkezés nyelveként nagyon fontos szerep jutott. Elsősorban összekötötte a különböző nemzetiségeket, hiszen a törökök előrenyomulása miatt a Magyar Királyság etnikai képe bonyolultabb lett, mint korábban. Másodikként: különböző társadalmi rétegeket kötött össze egy külön, művelt, szakmailag jól felkészült, politikai szempontból aktív csoportban, aminek státusát a nemesi társadalomban a fejlett írásbeliségükön és vagyonukon kívül a jó egymás közötti kapcsolatok (családi is) és nem ritkán a mánások udvarainál elfoglalt pozíciójuk erősítették meg. Harmadikként: a latin nyelv használata a hivatalos érintkezésben a magyar társadalom (elsősorban nemesi) integrációját segítette az osztrák Habsburgok összetett (composite) monarchiájában.<sup>30</sup>

## RÖVIDÍTÉSEK

|                 |                                                                                                                              |
|-----------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| MNL BAZ lt.     | Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-, Abaúj- Zemplén megyei Levéltára, Miskolc, Acta politica. IV                                 |
| CJH             | Corpus Juris Hungarici                                                                                                       |
| MNL OL          | Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest                                                                         |
| N 114 DD, I, II | Magyar regnicolaris levéltára, Magyar Regnicolaris Archivuma Kovachich Márton György gyűjteménye. Diaria Diaetalia, vol.1,2. |

<sup>28</sup> Т. П. ГУСАРОВА, *Хорватские дворяне на службе у государства и церкви в Венгерском королевстве на рубеже XVII века: (Иван Китонич: портрет на фоне эпохи) = Этносы и «нации» в Западной Европе в Средние века и раннее Новое время*, под ред. Н. А. ХАЧАТУРЯН, Санкт-Петербург, Алетейя, 2015б, 265–292.

<sup>29</sup> *Abaújvármegye monográfiája*, szerk. KORPONAY János, Kassa, Kosch és Scharp, 1878, 434.

<sup>30</sup> PÁLFFY Géza, *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*, Bp., História–MTA Történettudományi Intézete, 2010 (História könyvtár, monográfiák, 27), 102–136.